

Conservatieven komen uit de kast

Een groep rond de Leidse rechtsfilosoof dr A.A.M. Kinneging roept op tot een conservatief reveil. De tijd is er rijp voor: de publieke moraal verloedert, de individualisering is te ver doorgesloten. Say it loud, I'm conservative and proud!

STAN DE JONG • ILLUSTRATIE WALDEMAR POST

Eigenlijk zijn het heel normale mensen. Ze dragen geen lorgnets of vlinderdasjes en gaan niet op drijfjacht. Ze zijn geen lid van het Oud Strijders Legioen, noch van de Oranjevereniging, en ze wonen niet in villa's in provinciesteden waar ze vanuit het lommer argwanend naar de zedeloze bende in de grote steden loeren.

Oké. Als je met ze spreekt, blijken ze er wat incurante opvattingen over de samenleving op na te houden. Zo opperen ze dat het passief kiesrecht kan worden opgetrokken tot een jaar of veertig. Pas dan hebben mensen doorgaans voldoende wijsheid en levenservaring om het volk goed te vertegenwoordigen. Ze roepen ronduit op tot herstel van normen en waarden. En ze behoren tot de minderheid die het prima vindt dat George W. Bush de nieuwe president van de Verenigde Staten is geworden. *Compassionate conservatism*, wat is daar mis mee?

Verder is er niks vreemds aan hen te ontdekken.

Toch behoren de vier heren die deze vrijdagmiddag in het restaurant van de Tweede Kamer plaatsnemen, tot een diersoort die lange tijd met uitsterven bedreigd was: de conservatief. Ongeveer eens per maand komen ze bij elkaar om te discussiëren. Dagelijks hebben ze contact via e-mail. Hun

missie luidt: het conservatisme de plek geven die het in hun ogen verdient, namelijk in het centrum van het politiek-maatschappelijke debat.

Geestelijk leider van het gezelschap is Andreas Kinneging, rechtsfilosoof aan de Universiteit Leiden. In de jaren tachtig was hij werkzaam bij de Teldersstichting, het wetenschappelijk bureau van de VVD, en een van de ghostwriters van Frits Bolkestein. Nadat de VVD-partijleider naar de Europese Commissie vertrok, zegde Kinneging, uit onvrede over de koers onder 'de cultuurrelativist' Hans Dijkstal, zijn lidmaatschap op. Het debat over waarden en normen is volgens hem stil komen te liggen in de VVD.

De andere drie zijn – ze vinden dat geen enkel probleem om te erkennen – discipelen van Kinneging. Het betreft twee van zijn oud-studenten en een journalist. Joshua Livestro ("Ik ben van de opvatting teruggekomen dat geluk schuilt in de achterkant van een bierglas om zes uur 's ochtends") ging na zijn afstuderen naar Cambridge en was als politiek adviseur werkzaam op het hoofdbureau van de Britse Conservative Party in Londen. Momenteel is hij persoonlijk assistent van Bolkestein in Brussel.

De andere ex-student is René van Wissen, jurist en webmaster van www.conservatismeweb.com. Ooit een verklaard postmodernist, maar de veronderstellingen 'iedereen is gelijk', 'waarden zijn relatief' en 'alles moet kunnen' bevredigden hem op den duur niet meer. "Dankzij Kinneging kwam ik tot het inzicht dat ik me de clichés waarmee ik was opgegroeid, wel heel gemakkelijk had eigen gemaakt." Inmiddels publiceert Van Wissen gloedvolle betogen tegen alles wat het klassieke huwelijk ondermijnt, zoals het samenlevingscontract en het homohuwelijk, en schrijft hij over politieke correctheid.

De journalist in het gezelschap heet Bart Jan Spruyt, verslaggever van het Reformatorisch Dagblad. "Ik denk dat ik conservatief geboren ben, maar pas door Kinneging begreep ik dat het conservatisme meer dan een houding is," vertelt hij.

We bevinden ons in het hol van de leeuw. Want ergernissen over hoe de politiek omgaat met de grote vraagstukken van deze tijd, leven er volop in het conservatieven-

Burke

de Toqueville

BUSH

JANE AUSTEN

JOT

Conservatieven komen uit de kast

► clubje. Hoewel de vier academici liever een diepgaand filosofisch debat voeren, willen ze daar, na enig aandringen, wel iets over kwijt.

"Het is niet zo dat ik me de hele dag kapot loop te ergeren," begint Spruyt, "maar ik ben wel bezorgd dat er bepaalde krachten werkzaam zijn die leiden tot verloedering en ontwrichting van de samenleving." Hij noemt het hoge echtscheidingspercentage. "Wetenschappelijk onderzoek van het ministerie van Justitie heeft duidelijk gemaakt dat ontwrichting van gezinnen de bron van zinloos geweld en jeugdcriminaliteit is. Maar omdat het politiek incorrect is om die denkbeelden over te nemen, hoor je daar hier, in de Tweede Kamer, nooit iets over."

"Waar ik me aan stoort," zegt Livestro, "is de seksualisering van de samenleving. Langzaam ben ik me gaan realiseren dat het een vervelend en schadelijk verschijnsel is. Menselijke relaties zijn moeilijke dingen. Een goede relatie, met wie dan ook, is hard werken. Seksualisering zet veel relaties onder spanning. Het is niet voor niets dat er steeds meer klachten komen over seksuele intimidaties op het werk."

Een vriend van Livestro biechte hem laatst op dat hij een roman van de negentiende-eeuwse Engelse schrijfster Jane Austen had gelezen, en er nog van genoten had ook. "Die vriend vond dat zoveel aansprekender dan seks met een komkommer in een programma als *Seks voor de Buch*. Maar dat mag je van al die mensen die zichzelf zo vooruitstrevend vinden, niet zeggen. Omdat je dan de klok zou terugdraaien. Ik beweer echter: dat wat voorheen verstandig was, is nu ook verstandig."

Tegen nieuwe dogma's loopt Van Wissen ook wel eens op. "Als je begint over het belang van het gezin, dan wordt je meteen verweten dat je terug wilt naar de jaren vijftig. *Guilty by association*. Maar het gezin heeft in duizenden jaren zijn bestaansrecht bewezen. Nieuwe samenlevingsvormen bestaan pas sinds een jaar of veertig. Zou het echt zo zijn dat we in die veertig jaar ineens het licht zijn gaan zien?"

Dan is eindelijk het woord aan de meester. Kinninging wil graag iets kwijt over het doorgeschoten marktdenken. "De vrije markt is voor conservatieven belangrijk. Maar bij liberalen, ook in de Tweede Kamer, zie je vaak dat de hele filosofie neerkomt op vraag en aanbod. Of het nu gaat om appels en peren, arbeidsmarkt of onderwijs. Dat is ons een doorn in het oog, want op bepaalde terreinen hoort de vrije markt niet thuis of kan hij slechts een marginale functie vervullen, bijvoorbeeld in de rechterlijke macht en het onderwijs."

Conservatieven houden zich vanouds bezig met de vraag: hoe stellen we beschaving tegenover chaos en barbarij? "Chaos is makkelijk, beschaving een lastig iets. Dat moet je bijhouden, net als je tuintje, anders wordt het door onkruid overwoekerd." Een belangrijke rol spelen daarbij cultuurdragers, zoals het onderwijs.

"Weinu," vervolgt Kinninging, "als je vanuit die gedachte naar het onderwijs kijkt, betekent dit dat onderwijs de nieuwe generatie dingen bij moet brengen die ze misschien helemaal niet wil weten. Ik heb het over zaken als disciplineren, algemene vorming, verplichte vakkenpakketten. Liberalen snappen daar niets van, omdat in hun visie onderwijs is gebaseerd op nut en op de preferenties van individuen."

Tot nog toe is het viertal niet naar buiten getreden. Maar dit jaar zal de buitenwereld veel gaan horen van de club-Kinninging. Drie weken geleden werd bekend dat de conser-

vatieven een stichting hebben opgericht die als platform voor conservatieve gedachtevorming moet dienen. De Edmund Burke Stichting gaat congressen en symposia organiseren en zoekt naar coalities met geestverwanten.

De eerste successen zijn geboekt. De voormalige secretaris-generaal op Economische Zaken onder Lubbers, F.W. Rutten, heeft zijn steun toegezegd. Rutten organiseert nu al bijeenkomsten voor behoudende katholieken die ontevreden zijn over de koers van het CDA. Ook Dries van Agt heeft het initiatief met enthousiasme begroet.

Met kopstukken van de ChristenUnie en het CDA zijn de eerste contacten gelegd. "Naar iemand van de VVD wordt nog gezocht, maar die blijkt niet zo eenvoudig te vinden," zegt Kinninging. "Ik denk eventueel aan Wiegel."

Uiteindelijk wil de stichting volgend jaar met een politiek pamflet komen. Op termijn wordt de oprichting van een conservatieve partij niet uitgesloten. Alleen Livestro distantieert zich daarvan: hij houdt hoop dat de VVD zich in conservatieve richting zal ontwikkelen en wil daar van binnenuit aan bijdragen.

Dapper. Zo mag je het initiatief van de vier heren gerust noemen. Waarschijnlijk is er geen land ter wereld waar de term conservatief zo'n negatieve klank heeft als in Nederland. Conservatieven zijn benepen fatsoensrakkers, luidt de communis opinio, die noodzakelijke ontwikkelingen tegenhouden. Een politieke partij die zichzelf conservatief noemt, heeft hier, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Engeland en de Verenigde Staten, dan ook nooit bestaan.

Hoewel de Rotterdamse emeritus hoogleraar staatsrecht S.W. Couwenberg al jaren beweert dat Nederlanders in hun aard een door en door conservatief volkje zijn – spruitjeslucht! – hebben de jaren zestig en zeventig diepe sporen achtergelaten in onze volksziel. Jaren waarin behoudend synoniem was voor achterlijk. Wie mee wilde tellen, was progressief, of noemde zich in elk geval zo. Veelbetekenend is dat toen het CDA in 1980 werd gevormd, dit

Andreas Kinninging: 'Beschaving moet je bijhouden, net als je tuintje.'

René van Wissen: 'Zijn we in die laatste veertig jaar echt het licht gaan zien?'

onder de noemer 'progressieve christelijke partij' gebeurde. Slechts een handjevol intellectuelen betuigde in deze jaren openlijk sympathie voor het conservatieve gedachtegoed. Dwars tegen de tijdgeest in noemde NRC-publicist J.L. Heldring zich conservatief. Navalgving heeft hij vrijwel nooit gekregen.

Pas vier jaar geleden begon de belangstelling voor het conservatisme weer toe te nemen. In 1996 schreef Volkskrant-redacteur Hans Wansink het boek *De conservatieve golf*. Wansink stelde dat conservatieve denkers en politici zich ontpoppen als de maatschappijcritici van de jaren negentig. De Verenigde Staten konden, zoals gewoonlijk, als voorbeeld dienen. Daar waren de communitaristen opgestaan. Deze conservatieven stelden de kwalijke gevolgen van de individualisering en het neoliberalisme aan de kaak. Die zouden tot een ontbinding van de samenleving leiden.

In 1996 deed ook Civis Mundi, het balsturige geesteskind van S.W. Couwenberg, een poging om het conservatieve blaas op te poetsen. 'Conservatisme niet langer taboe', luidde het themanummer dat in oktober verscheen. Maar wie het periodiek las, moest tot de conclusie komen dat de kop de lading niet dekte. Dirk-Jan van Baar, tegenwoordig columnist in HP/De Tijd, schrok zich een hoedje toen hij werd uitgenodigd om een bijdrage aan het themanummer te geven, omdat zijn stukken 'van een conservatieve denktrant' zouden getuigen. Van Baar: "Het was alsof ik in mijn binnenkamer werd betrap."

Zelfs Andreas Kinneging, die een artikel in het themanummer schreef, twijfelde nog. "Is wat hier te berde werd gebracht conservatief? Als men het zo wil noemen, ben ik gaarne bereid me met dat adjectief te tooien. Maar men zou, neen móet het dus ook liberalisme noemen."

Veel reacties in de samenleving maakte het debat midden jaren negentig niet los. En hoe zat het in die broeierige glazen stolp op het Binnenhof? Daar bleef het, op enkele oprispingen van Enneüs Heerma (het gezin) en Bolkestein (christelijke en humanistische normen en waarden) stil. Een conserva-

tieve golf? Eerder een lullig straaltje uit de studeerkamers van een klein groepje intellectuelen.

We zijn weer vier jaar verder, en, toegegeven, Wansink en Couwenberg hebben een vooruitziende blik gehad. Kinneging noemt zich inmiddels zonder gêne conservatief. Vooraanstaande CDA'ers als Hans Hillen en Anton Zijdeveld zeggen openlijk dat hun partij zich in conservatieve richting moet ontwikkelen. De website *conservatismeweb.com* wordt steeds vaker bezocht, ook door jongeren en 'gewone mensen'. Fijn dat het eindelijk eens gezegd wordt, is de meest voorkomende reactie, vertelt webmaster Van Wissen. Kortom, het zelfbewustzijn onder conservatieven groeit. *Say it loud, I'm conservative and proud!*

Tot een academische exercitie hoeft het ditmaal niet beperkt te blijven. Volgens Kinneging – maar ook Heldring heeft zich laatst in zijn NRC-column in die richting uitgesproken – is Nederland rijp voor een brede, conservatieve tegenbeweging. Daar zouden ze wel eens gelijk in kunnen hebben.

Tot midden jaren negentig heeft het politieke discours in het teken van de links-rechts-tegenstelling gestaan. Individualisme versus collectivisme, vrijemarkteconomie versus staatsplanning. Die titanenstrijd is overtuigend gewonnen door de liberalen. Tien jaar na de val van de Berlijnse Muur is het socialisme als ideologie zo dood als een pier. In de praktijk worden sociaal-democratische idealen nog slechts gebruikt om de scherpe randjes van het allesoverheersende (economisch-)liberalisme bij te vijlen.

Na zes jaar Paars hebben sociaal-democraten en liberalen hun evenwicht gevonden. Ze zijn het goeddeels eens over de grote lijnen waarlangs de samenleving moet worden vormgegeven. Liberalisme met een rood randje, zeg maar. Er wordt nog wat gesteggeld over de mate waarin de staatschuld moet worden teruggedrongen, de belastingen moeten worden verlaagd of de uitgaven voor zorg en onderwijs moeten stijgen, maar dat zijn, in het licht van de geschiedenis, marginale debatten.

Eensgezindheid troef. Fijn. Helaas, het huidige sociaal-liberalisme, of hoe je het ook wilt noemen, blijkt geen oplossing te bieden voor een aantal grote maatschappelijke vraagstukken. Hoewel de emancipatie van achtergestelde groepen is voltooid en er dankzij de vrijemarkteconomie nog nooit zoveel welvaart en vrijheid voor grote groepen in de samenleving bestaat, kan het gebeuren dat honderd vanden en dagelang terroriseren.

De individualisering is doorgeschooten. De publieke moraal verloedert. De criminaliteit verhardt. En de verzorgingsstaat kan de aanloop van zieken, zwakken en ouderen niet meer bolwerken.

Waar liberalen, conservatieven en christen-democraten decennialang eensgezind optrokken tegen de loony left, komen de onderlinge verschillen nu weer naar boven. Langzaam tekent zich een nieuwe scheidslijn af in de politiek: postmodern/progressief versus premodern/conservatief.

Hoe deze nieuwe frontlijn zich langs de huidige partijen gaat ontwikkelen, is nog de vraag. Er zijn vier partijen waar conservatieven enige affiniteit mee hebben: de SGP en de ChristenUnie, het CDA en de VVD. Laten we het er vooralsnog op houden dat de klein-christelijke partijen en het CDA tot het conservatieve kamp behoren, hoewel ze met die benaming zelf nog wat moeite hebben. Daarentegen lijkt de VVD

Bart Jan Spruyt: 'Ik denk dat ik conservatief geboren ben.'

Joshua Livestro: 'Waar ik me aan stoort, is de seksualisering van de samenleving.'

► zich, onder de blijmoedige saxofoonspeler Hans Dijkstal, tussen de progressieven/postmodernen te nestelen. Samen natuurlijk met D66, GroenLinks en de PvdA.

Conservatieven hebben de wind in de zeilen. Maar biedt het conservatisme als ideologie een uitweg uit de huidige problemen?

Meteen is daar al een moeilijkheid: is het conservatisme wel een ideologie? Velen beschouwen het eerder als een houding, een attitude waarop oer-Hollandse gezegden als 'Rustig aan dan breekt het lijntje niet' en 'Geen oude schoenen weggoien voor je nieuwe hebt' van toepassing zijn.

Kinneging en de zijnen zien dat anders. Het conservatisme is, naast het liberalisme en socialisme, de derde belangrijke politiek-filosofische stroming van na de Verlichting. In tegenstelling tot die andere twee is het ontstaan als een reactie op de idealen van de Franse revolutie van 1789. Het conservatisme heeft eigen filosofen, zoals Edmund Burke en Alexis de Tocqueville, en vindt voorts inspiratie in het christendom en de Griekse en Romeinse filosofen – vandaar de aandacht voor 'de deugden'.

Conservatieven zijn geen vrolijke Fransjes. Ze hebben een pessimistisch mensbeeld. Net als orthodox-christenen vinden ze dat de mens geneigd is tot al het kwade. Het leven is een voortdurende poging om orde in de chaos te scheppen. De beschaving is een precaire zaak waar je zorgvuldig mee moet omgaan, anders valt de mens weer terug in zijn natuurlijke staat van lethargie en boosaardigheid. Dat is nu eenmaal *la condition humaine*.

Van romantische nieuwlichterij moeten conservatieven niets hebben. Ideale blauwdrukken van de samenleving, zoals de liberalen en socialisten schetsen, leiden maar tot valse verwachtingen over waartoe de mens in staat is. Naast de hervormers zijn de 'cultuurrelativisten' of 'postmodernen' de aartsvijanden van de conservatief, aangezien die geen morele normen willen stellen. Vandaar de ambivalente houding van de conservatief tegenover de liberaal, omdat die de neiging heeft alles wat buiten de wettelijke geboden en verboden valt tot *Privatsache* te bestempelen.

Omdat barbarij voortdurend op de loer ligt, hechten conservatieven groot belang aan traditie en aan maatschappelijke instituties als gezin, school en kerk. Die moeten zorgen voor morele vorming en disciplineren van de jonge generatie: het zijn cultuurdragers. Een zeker elitisme is de conservatieven niet vreemd. Gezagsdragers moeten (ook moreel) leiderschap tonen.

Ten slotte is een kleine maar krachtige overheid een ideaal dat conservatieven gemeen hebben met liberalen en christen-democraten. In tegenstelling tot liberalen zijn ze echter sceptisch over de individualisering: het individu kan alleen in harmonische samenleving met anderen tot volle wasdom en vrijheid komen.

Goed, dat is de theorie. Maar waar staan conservatieven in de modderige praktijk? We gaan weer terug naar de vier heren in het verlaten Tweede-Kamerrestaurant waar beelden van MTV een weinig passend achtergrondvermaak bieden. Welke boodschap heeft de groep-Kinneging aan de beleidsmakers in Den Haag?

Voorop staat een ethisch reveil. Maar daar bedoelen ze niet mee dat de overheid nog meer Postbus 51-spotjes gaat maken. Men is juist voor een terughoudender opstelling van

de overheid in alle geledingen. Gezinnen, instellingen en organisaties kunnen dan weer de rol gaan vervullen die ze altijd hebben gehad: het individu verantwoordelijkheidszin en solidariteit bijbrengen.

Waar conservatieven tegen zijn, vermoeden we ondertussen ook wel. Op materieel gebied is dat het doorgeschoten vrijemarktdenken. Moeders worden nu de arbeidsmarkt op gejaagd, met alle gevolgen voor de kwaliteit van het gezinsleven van dien, en het nutsdenken leidt tot een aantasting van de kunsten, de media en de universiteiten.

Op het immateriële vlak zijn de conservatieven gekant tegen de abortuspraktijk, de nieuwe euthanasiewetgeving en het homohuwelijk. "Maar," benadrukt Kinneging, "liever willen we het hebben over de echte issues. Abortus en euthanasie zijn geen thema's die betrekking hebben op het alledaagse leven. Abortus zit helemaal aan het begin van het leven, euthanasie aan het eind. Bij het homohuwelijk heb je het over enkele tienduizenden gevallen. De aantasting van het gezin is daarentegen een echt probleem."

Huidige discussies over abortus en euthanasie zijn vaak vruchteloos, gaat Kinneging verder. "Bij abortus zijn het altijd de *pro-lifers* en *pro-choicers* die met borden tegenover elkaar staan en geen stap verder komen. Wij willen er anders over discussiëren, er een andere draai aan geven. Wat zijn de onderliggende problemen? In het geval van abortus is dat vaak de afwezigheid van bepaalde deugden, zoals kuisheid, zelfbeheersing en empathie."

"Veel mensen gaan naar de huisarts met het verzoek om euthanasie," vult Spruyt aan. "Maar waarom willen die mensen dood? Omdat ze te weinig zorg krijgen, vereenzaamd zijn. De vraag waar we ons werkelijk op moeten bezinnen is: kunnen we daar iets aan doen? We zoeken niet de oplossing in een pil van Drion of in meer geld pompen in de bejaardenzorg, maar in de opvang van mensen in familieverband."

"Waar het ons om gaat," besluit Kinneging, "zijn vragen als: wat is er gebeurd met het gezin, met het maatschappelijk middenveld, wat willen we met de verzorgingsstaat? En geeft de heersende ethiek van de zelfontplooiing wel een goed beeld van de mens?"

Rond een uur of vijf verlaten we het Kamerrestaurant. De vier heren gaan nog even evalueren in een van de zitjes bij de vergaderzalen. Ze hopen in elk geval het heersende beeld over conservatieven wat te hebben bijgesteld.

Want, zoals Livestro het omschrijft: "Het standaardbeeld dat de grachtengordel elite van een conservatief heeft, is dat van een boerenkoppel die vanuit een omgekeerde regenpijp naar de Randstad ligt te loeren, met een mengeling van afgunst en wantrouwen. Dat getuigt van weinig respect en doet onrecht aan de waarde van onze argumenten."

Van Wissen: "Conservatief moet weer een geuzennaam worden." ✍

Literatuur:

- Hans Wansink: **De conservatieve golf**. Prometheus.
- Jerry Z. Muller: **Conservatism, an Anthology of Social and Political Thought from David Hume to the Present**. Princeton University Press.
- Conservatisme niet langer taboe**. Civis Mundi, oktober 1996.
- Tussen vrijblijvendheid en paternalisme**. Prof. mr. B.M. Teldersstichting, 1995.